

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/233362,Eugeniusz-Sliwinski-Udzial-kobiet-w-Powstaniu-Wielkopolskim-1918-1919-Na-przykla.html>
26.02.2026, 21:53

Eugeniusz Śliwiński: Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 Na przykładzie frontu południowo-zachodniego

Przeglądając różne opracowania i materiały dotyczące Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 napotykamy na wzmianki o udziale kobiet w tych wydarzeniach. Nie walczyły z bronią w rękę, ale były często bardzo blisko pola walki – niosąc pomoc rannym, a także służąc jako łączniczki. Najwięcej kobiet występowało na bezpośrednim zapleczu, zajmując się głównie prowadzeniem kuchni dla powstańców, opieką nad rannymi w punktach sanitarnych i szpitalach oraz pracując w szwalniach. Wiele z nich jest niestety anonimowa, podobnie jak znaczna część szeregowych powstańców.

[Kobiety Powstanie Wielkopolskie](#)

27.12

Oddział żeński sokoła poznańskiego. Zdjęcie ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej PAN.

Zaangażowanie kobiet w działalność niepodległościową nie pojawiło się dopiero z chwilą wybuchu powstania w 1918 r. Widzimy je już w powstaniu listopadowym czy styczniowym, chociaż na znacznie mniejszą skalę i znane są głównie te, które pochodziły ze stanu szlacheckiego. Znacząca zmiana w zaangażowaniu kobiet z różnych środowisk społecznych nastąpiła w drugiej połowie XIX w. i była widoczna w wielu krajach europejskich. Najbardziej popularne stały się towarzystwa popularyzujące ćwiczenia gimnastyczne, które szczególnie dobrze rozwijały się na ziemiach niemieckich, gdzie były zrzeszone od 1869 r. w Deutsche Turnerschaft. W latach osiemdziesiątych XIX w. w Wielkopolsce istniało już 50 towarzystw turnerskich. Miały one narodowy charakter niemiecki i germanizowały należących do nich Polaków.

Zaistniała więc konieczność powołania polskiej organizacji gimnastycznej. Sięgnięto po wzory lwowskiego „Sokoła” i w 1884 r. w Inowrocławiu powstało pierwsze na ziemiach polskich zaboru pruskiego gniazdo „Sokoła”. Szybko zaczęły tworzyć się kolejne gniazda. Ich założycielami byli działacze drobnomieszczańscy, należący wcześniej do towarzystw przemysłowych, a także związani z ruchem ludowym. Związek Sokołów Wielkopolskich utworzono 29 lipca 1893 r. W następnym roku powstało m.in. gniazdo „Sokoła” w Kościanie, w 1895 r. w Gostyniu, a w 1902 r. w Lesznie. Organizowano pokazy gimnastyczne, zawody, wycieczki i musztry. Jednak już od 1903 r. władze pruskie uznawały „Sokoła” za organizację wrogą, kierującą polską czynną opozycją przeciw państwu. Dochodziło do procesów sądowych. W wielu gniazdach prowadzono potajemnie ćwiczenia o charakterze wojskowym. Publiczny pokaz sprawności członków „Sokoła” w zaborze pruskim został zorganizowany w dniach 15-17 sierpnia 1913 r. na zlocie związkowym zorganizowanym pod Poznaniem. W ćwiczeniach musztry zespołowej wzięło udział 1503 członków „Sokoła”, w tym 249 ko-biet. Dalszą działalność przerwał wybuch wojny i wojny światowej.

Przedłużające się działania wojenne oraz olbrzymie straty ponoszone w ludziach i sprzęcie spowodowały istotne zmiany w życiu społecznym kobiet. Gospodarki walczących państw przeżywały coraz większy kryzys. Walczące armie wchłaniały kolejne tysiące mężczyzn, ich miejsce musiały zająć kobiety. Na terenie Francji i Niemiec można było dostrzec orzące na polach kobiety idące zarówno za pługiem jak i zaprzężone do niego (brakowało także koni). Nikogo już nie dziwiło, że do fabryk idą nie tylko młode dziewczyny, lecz i matki, które zostały zmuszone same zarabiać na utrzymanie rodziny. Kobiety zaczęły przejmować dotychczas męskie zajęcia, wiele z nich stało się też specjalistkami od wytwarzania broni i amunicji. W konsekwencji zaczęła się zmieniać moda kobieca i obyczaje.

W grudniu 1916 r. rozesłano na terenie Wielkopolski pismo dowództwa V Korpusu w Poznaniu, w którym zobowiązywano landratów do sporządzenia wykazu wszystkich działań dotyczących spraw kobiet, jakie podjęto na ich terenie. Chodziło głównie o wsparcie działań Narodowego Komitetu ds. Pracy Kobiet w czasie wojny.

Na skutek niedoboru siły roboczej, dostatecznej ilości zwierząt pociągowych, części zamiennych do maszyn, a także nawozów systematycznie obniżały się plony. Szerzyła się drożyzna i spekulacja. Od 1917 r. wprowadzono reglamentację żywności poprzez system kartkowy. Trudności pogłębiał jeszcze nadmierny wywóz żywności z terenu Wielkopolski do głodujących ośrodków przemysłowych. Po wsiach żandarmeria i policja plądrowały domy, szukając zapasów przechowywanych na strychach, pod podłogą, w ziemi, w kopcach, pod mostkami, a nawet na cmentarzach.

Wojna jednak powoli zbliżała się do końca. W marcu 1917 r. w Rosji wybuchła rewolucja, która obaliła carat, a władzę przejął Rząd Tymczasowy.

Równolegle ukształtował się system rad robotniczych, chłopskich i żołnierskich. W konsekwencji doprowadziło to do zamieszek, przejęcia władzy przez bolszewików i wycofania się Rosji z działań wojennych. Umożliwiło to Niemcom przerzucenie znacznej ilości wojsk na front zachodni. Na szczęście w kwietniu 1917 r. do wojny przystąpiły Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, przesądzając ostatecznie o jej wyniku.

W Niemczech 3 listopada 1918 r. wybuchła rewolucja. Władzę przejęły rady robotników i żołnierzy, utracono kontrolę nad znaczną ilością wojska. Zamieszki wybuchły również w garnizonach leszczyńskim i rawickim. W takiej atmosferze 11 listopada Niemcy podpisały układ o zawieszeniu działań zbrojnych. Wojna została przerwana. Rewolucja przekształciła Niemcy w

republikę burżuazyjno-demokratyczną. Nowy rząd wystąpił jednak w obronie granic z 1914 r. Uznawał prawo ludności polskiej do odpowiedniej reprezentacji politycznej i ograniczonego samorządu, odmawiał jednak prawa do politycznego samookreślenia.

W tym gorącym okresie na terenie Wielkopolski aktywizowały się polskie organizacje i powstawały nowe. W Poznaniu 10 listopada ujawnił się Centralny Komitet Obywatelski, przekształcony wkrótce w Naczelną Radę Ludową. Jej pracami kierował Tymczasowy Komisariat NRL. W odezwie wydanej 14 listopada ogłoszono: Wybiła i dla nas, Polaków, godzina wyzwolenia... Twórzmy państwo swoje. O wewnętrznym urządzeniu jego stanowić będzie walny Sejm, obrany na podstawie demokratycznego prawa wyborczego... Przyszła Polska Ludową będzie i tylko ludem stać może. Dlatego powstają za zgodą naszą Rady Ludowe, zogniskowane w Naczelnej Radzie Ludowej. Ich rozkazów każdy Polak bezwzględnie słuchać powinien. Zalecano przeprowadzenie wyborów lokalnych rad ludowych i delegatów na Sejm Dzielnicowy w proporcji jeden delegat na 2500 uprawnionych do głosowania. Uprawnienia do głosowania przyznano „każdemu Polakowi” i „każdej Polce”, mającym ukończone 20 lat. W ciągu kilkunastu dni wybrano członków do Rad Ludowych i delegatów na Sejm Dzielnicowy we wszystkich polskich ośrodkach zaboru pruskiego.

W niektórych powiatach bardzo aktywnie w tę działalność włączyły się kobiety. Tak było m.in. we Wschowie, gdzie w gronie głównych organizatorów: Jana Metelskiego i Stanisława Voelkela znalazła się Anna Lassocińska. Ponadto prowadziła ona spis Polaków zgłaszających gotowość do walki w przyszłym powstaniu, zbierała pieniądze i dary na potrzeby narodowe. Brała także udział w przygotowywaniu specjalnych woreczków, do których wkładano po 40 naboju, które miano rozdawać powstańcom.

[Czytaj artykuł Eugeniusza Śliwińskiego *Udział kobiet w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 Na przykładzie frontu południowo-zachodniego* na portalu Powstanie Wielkopolskie](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

Kobiety, Powstanie wielkopolskie

Artykuł